

וזוהו דלא אסתכל בצורתא דזוזא – שלא היה רואה כלום על הצורה והלבוש, רק הבין הפנימיות... (מתוך מי השלוח ח"א לקוטי הש"ס פסחים קד. ע"ע במואב ביוס"ד שם).

דף נא

‘עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל – שבר מקל בפניה חייב ונאסרת, זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת’ – אין לפרש ‘נאסרת’ – העבודת-כוכבים, ולפי שאינה אסורה עד שתעבד (כדלהלן בע"ב), הלכך שבירת המקל הרי היא עבודה האוסרתה – שאם כן אין מובן מדוע בוריקת מקל אינה נאסרת, הלא סוף סוף עבדה, ואע"פ שאין זו זריקה המשתברת – אין צריך ‘זריקה משתברת’ אלא לענין חיוב העובד וכן לענין איסור התקרבות עצמה, אבל שם עבודה ודאי יש עליה. והראיה – אבני מרקוליס, הגם שאין עליהן איסור תקרובת, זריקתן נחשבת עבודה לענין שהיא עצמה תאסר על ידן, כדלהלן.

אלא ודאי ‘נאסרת’ מתייחס למקל, כפרש"י. [ורגיל בלשון רז"ל חילופי זכר ונקבה בדוממין, למשל בשבת צט-ק מופיע בכל הסוגיא ‘בור’ בלשון נקבה; ‘מקלו של אהרן, שקדיה ופרחיה’ – יומא נב: ובמשנה ר"ה פ"ב ‘כיצד ראית את הלבנה, כמה היה גבוה ולאן היה נוטה’ – לשון זכר. וכהנה רבות. ובר"ן הגרסא ‘נאסר’, ‘ואינו נאסר’].

‘אמר ר’ אבהו אמר ר’ יוחנן: מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור, שנאמר זבח לאלהים יחרם בלתי לה לבדו – לא אסרה תורה אלא כעין פנים’ – מצינו כמה שיטות אצל הראשונים, בתיאום ויחוס דברי ר’ יוחנן עם הדינים שהוזכרו לעיל; – **שיטת התוס’** (וכ"נ שיטת רש"י לעיל, עכ"פ בעיקרי הדברים) שר’ יוחנן מדבר בע"ז שאין עובדים לה כלל בבהמה, הלכך אם זובח לה בהמה מחוסרת אבר, שאינה ראויה לגבוה, אף לא לבני נח – פטור. אבל אם עובדים אותה בבהמה, אפילו עבודתה בענין אחר ולא בשחיטה – חייב, שהרי לא גרע זה משובר מקל שאמר רב לעיל שחייב.

וכן זה שאמרו שהמנסך עביט של מי רגלים חייב, וכן המחלוקת בשחיטת חגב – מדובר שעבודתה בדברים אלו.

[והריטב"א כתב בשם רש"י שבעביט של מי רגלים ובצואה, אף כשאין דרכה כלל באלו – חייב, מפני שיש שם זריקה ממש, ואינו דומה לשבירת מקל שאין שם ‘זביחה’ אלא כעין ובדומה].

נמצא לפי שיטה זו שלש חלוקות:

- (1) עבדה כדרכה ממש – חייב לכולי עלמא, גם בדבר שאינו כעין עבודות פנים ואינו ראוי לפנים כלל, וכגון זריקת אבן למרקוליס.
- (2) עבדה בחפץ שהוא נעבד אצלה, אבל בצורה שונה מרגילותה; אם היתה צורת עבודתו כעין עבודת פנים – חייב, כגון שבירת מקל לפני ע"ז שדרכה בקשקוש במקל. ואם לאו – פטור, כגון זריקת מקל, שאינה זריקה המשתברת כעין פנים.
- (3) עבדה בדבר שאינו נעבד אצלה כלל ועיקר; אינו חייב אלא אם אותה עבודה ממש ראויה אצל גבוה, כגון ע"ז שאינה נעבדת בבהמה כלל, ושחט לה בהמה, אם היא מחוסרת אבר פטור, ואם לאו חייב.

שיטת הרמב"ן ועוד; אין חילוק בין חפץ הנעבד אצלה ובין שאינו נעבד כלל, בשניהם נחלקו רב ורבי יוחנן האם חייבים על צורת עבודה שהיא כעין עבודות שבפנים, הגם שאינן ראויות לפנים. לרב חייב ולריו"ח פטור.

לפי זה רבי יוחנן שפוטר, סובר כדעת חכמים הפוטרים בשחט לה חגב, שאילו לר' יהודה שמחייב, ודאי מחייב כמו כן בשוחט בהמה מחוסרת אבר. וכן הברייתא שחייבה בספת לה צואה – כרבי יהודה היא, וריו"ח אינו סובר כמותה.

ואולם דבר שהוא בעצמו קרב בפנים, כגון ענבים הראויות לביכורים – מודה ריו"ח שחייב גם אם עשה בו פעולה שאינה כשרה בפנים, כגון בוצר ענבים לע"ז. וכן זורק מים ומלח לפניה – אף על פי שאין עבודתם בפנים בזריקה, מ"מ ראויים להקטרה בפנים. ולהלכה, יש פוסקים כרבי יוחנן שהלכה כמותו כנגד רב (רמב"ן, ר"ן). ויש שפסקו כרב, כי כן משמע שנקטו האמוראים האחרונים (ראב"ד).

שיטת הרמב"ם שריו"ח לא אמר אלא בשחיטת בהמה בעלת מום וכיו"ב – שגזרת הכתוב היא לפוטרו. אבל ספיתת צואה וכד' – חייב, הגם שאינו שייך בפנים.

מניין למחוסר אבר שהוא אסור לבני נח... – ע' במובא לעיל ה:

(ע"ב) 'בכיס קשור ותלוי לו בצוארו... דסחיפא ליה משכילתא ארישיה' – וכיון שמונחים בדרך בזיון ולא בדרך כבוד – מותרים. ואולם דברים שכיוצא בהם קרבים על המזבח, אפילו מונחים בדרך בזיון – אסורים, כי תולים שלשם דורון ותקרובת הובאו שמה (רא"ש).

אמר רב אסי בר חייא: כל שהוא לפנים מן הקלקלין, אפילו מים ומלח אסור – מדברי רש"י ועוד ראשונים משמע שהדברים מתייחסים רק לדברים הראויים לפנים, כמו מים ומלח, שאם מצאם לפנים מן הקלקלין אסורים [הגם שבפנים אינם נקרבים באותו אופן שעשו לה, כגון מים שאינם בזריקה אלא בניסוך, מ"מ כיון שהם דברים הראויים בפנים, נעשו תקרובת בכל אופן].

ואולם הרמב"ם (עכו"ם ז, טז והובא בטור יו"ד קלט, ה) כתב שכל שהוא לפנים מן הקלקלין, אפילו אין כיוצא בו קרב בפנים – חייב. וכן הביא המאירי (כפ"ק) בשם רבנו יונה (מובא בשער המלך הל' לולב דף נב. ובאר שם שכן היא שיטת רש"י בסוכה ל"א, והרגיש מדברי רש"י בסוגיתנו המורים כדעה האחרת).

בשו"ע (קלט, ה) פסק שלפנים מן הקלקלין לא נאסר אלא דבר הראוי לפנים. ואולם הב"ח (שם) כתב שכל בעל נפש יש לו להחמיר כדברי הרמב"ם.

מסתימת דברי הב"ח נראה שכל הדברים בכלל זה. אך לכאורה נראה שאפילו לדעת הרמב"ם לא נאסרו אלא דברים שיש בהם עבודה כעין פנים, כגון שבירה הדלקה וזריקה המשתברת וכיו"ב, אבל דברים שידוע שדרך עבודתן אינה כעין של פנים וגם הדברים בעצמם אינם ראויים לפנים, הלא מכל הסוגיא מבואר שאינם בכלל איסור תקרובת, [ואף אם נאמר שאותם דברים המונחים שם ייאסרו משום 'תשמישין', הלא יועיל להם ביטול].

ויש להוכיח כן ממה ששאלו לעיל 'אבני בית מרקוליס במה ייאסרו', ומאי פריך הלא במרקוליס אף חוץ מן הקלקלין כלפנים דמי, ואם כן הלא לפי הרמב"ם אף שאין ראויים לפנים אסורין [וכבר הקשה כן השעה"מ וכתב דרך אחרת בענין, ונשאר בדוחק] – אלא מוכח שאף לשיטת הרמב"ם צריך עכ"פ עבודה שהיא כעין פנים.

עבודת כוכבים שהיה לה גינה או מרחץ – נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה – רש"י לעיל (מד:): פרש [דלא כדבריו שבכאן]: 'שלא בטובה' – שאינו צריך להחזיק טובה לכומרים, אז מותר. 'בטובה' – כשמחזיק להם טובה. וכן נקט רבנו תם, שאין איסור בשימוש ובהעלאת שכר להם, כיון שאינו מחזיק להם טובה.

עוד כתבו כמה ראשונים (תוס' מד: ד"ה נהנין; רא"ש) שאם אין השכר בא לצורך העבודת-כוכבים או לנויה ותקרובתה, אלא בא בשביל הנאת הכומרים וצרכיהם – אין איסור להנות אפילו בטובה, אם אינו עומד בחצר עבודת כוכבים.

אבל אסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה, אפילו בטובת כומרינ נמי שפיר דמי' – הר"ן תמה בטעם הדבר, הלא אסור להנות ע"ז [כמו שאמרו (לעיל יג) שאסור לקנות מיריד עכו"ם, היות והיא נוטלת חלק מן הרווחים] –

וכתב ש(גם אם נפרש שמעלה להם שכר) מדובר כאן בריוח מועט שיש לבעלי המרחץ, והיות ועיקר שימוש הוא להנאת עצמו – אין לחוש לטובה המועטת שהם מקבלים – אם יש גם לאחרים חלק באותה הנאה. (אלא שחזר והקשה מן הירושלמי שמשמע שאפילו בריוח גדול מותר. וצידד להעמיד בכגון שאין המוכר רדוף למוכרו אלא הלוקח. ע"ש).

עוד הביא לפרש שמדובר על הנאת הכומרים, ולא לעבודת-כוכבים עצמה. ולא נאסר הדבר אלא מפני מראית העין, ומשום כך מותר כאשר יש לאחרים חלק עמם (ולכאורה זה דלא כדברי הראשונים דלעיל, שלהנאת הכומרים לא אסרו. וצ"ב).

ולענין הלכה – כתב הר"ן: יש להחמיר כלישנא בתרא שאסור בטובת הכומרים לעולם. ואולם הרמב"ם פסק להקל.

הא מקומות כתיב? אם אינן ענין למקומות... תנהו ענין לכלים' – וקשה, מכל מקום הלא הדרשה מנוגדת ללשון הכתוב, לאבד את המקומות עצמם. ויש לפרש על פי מה שאמרו להלן (נד): שקרקע שחפר בה בורות שיחין ומערות לעבודת כוכבים – נאסרת. ופירש הריטב"א שכשאמרו 'אם אינו ענין למקומות תנהו ענין לכלים', בכלל 'כלים' גם קרקעות שעשו בהם מעשה, שגם הם נאסרים ככלים. ויש להוסיף נוסף; נראה לחדש שהחופר בורות לעבודת כוכבים, דופני הבור לא נאסרו אלא מדין 'משמשין' ואינם כעכו"ם עצמה [הגם שהקרקע נעבדת], והרי הם ממש ככלים המשמשים לעבודת כוכבים. לפי זה אין כוונת הגמרא להוציא הכתוב ממשוטו, רק הכוונה להכריח שהכתוב מדבר בחפר בקרקע בורות וכד', שאל"כ הרי אין הקרקע נאסרת, וכיון שכן הלא שמענו בכתוב הזה שכלים שנשתמשו בהם לעכו"ם נאסרים, שהרי דופנות הבור כמוהם ככלים המשמשים (עפ"י שרידי אש יו"ד ק, נח"סב).

דף נב

הערות באורים ועיונים

זר' עקיבא דלא מקיש אמר לך את – הפסיק הענין' – המלה 'את' נדרשת לכך, שלא להקישם אהדי (כמוש"כ התוס'). והולך רבי עקיבא לשיטתו, שדרש 'אתין' שבתורה (ע' פסחים כב: ירושלמי ברכות ט, ה; ב"ר א, ועוד). [ואמנם הדרוש תיבה מסוימת אין הכרח שדורשה בכל מקום, וכמו שהוכיחו התוס' (בזבחים יח: ד"ה ואידך) שרבי שמעון דורש 'את' במקומות מסוימים בלבד – וכנראה הכל לפי ההקשר ולפי משמעות הדרש והסברא. ומה שנחמיה העמסוני פרש מדרשת 'את' כאשר לא מצא לדרוש במקום אחד, י"ל שלפי כללי שיטתו בשאר מקומות בדרשת 'את', היה צריך להידרש גם באותו מקום].